

MÜASİR MÜƏLLİM MODELİ: PEDAQOJİ QABİLİYYƏTLƏRƏ ƏNƏNƏVİ VƏ YENİ YANAŞMANIN SİNTEZİ MÜSTƏVİSİNDƏ MÜNASİBƏT

Elza Mollayeva,

*Bakı Dövlət Universitetinin Pedagogika kafedrasının dosenti,
pedaqoji elmlər doktoru, Qabaqcıl təhsil işçisi
e-mail: elzamollayeva@rambler.ru*

UOT: 37

Xülasə. Məqalədə çağdaş pedaqogika elmində müəllimin pedaqoji qabiliyyətlərinə yeni yanaşma – gender bacarıqlarının bu qabiliyyətlər sırasına daxil edilməsinin pedaqoji əhəmiyyəti geniş təhlil edilmiş, eləcə də gender bacarıqlarının komponentləri, səviyyələri, bu istiqamətdə müəllimlər üçün zəruri olan metodların, prinsiplərin və vasitələrin tədqiqatı, müasir müəllim modelində yeni elmi sahə olan genderşünaslıqla bağlı yanaşmalar öz əksini tapmışdır. Tədqiqat işində peşələr içərisində öz mahiyyətinə görə ən dəyərli və ilk peşələrdən olan müəllimlik peşəsinin məzmunca zəngin və rəngarəngliyi geniş izah edilmiş, müxtəlif tarixi formasiyalarda bu peşəyə verilən qiymət onun pedaqoji əhəmiyyətini bir daha təsdiq etmişdir.

Açar sözlər: müasir müəllim, təlim-tərbiyə, pedaqoji qabiliyyətlər, gender bacarıqları, dərs prosesi, gender identikliyi, müasir müəllim modeli.

Key words: modern teacher, education, pedagogical skills, gender skills, teaching process, gender identity, modern teacher model.

Ключевые слова: современный учитель, образование, педагогическое мастерство, гендерные навыки, педагогический процесс, гендерная идентичность, модель современного учителя.

Pedaqoji prosesin mərkəzi fiquru olan müəllimin hansı peşə qabiliyyətlərinə və şəxsi keyfiyyətlərə malik olması hələ antik dövrdən aktual olmuş və bu gün də aktuallığını saxlamaqdadır. Bununla əlaqədar Qədim Elladanın filosofları bir çox dəyərli fikirlər, mülahizələr söyləmiş, müəllimin peşə ilə bağlı portretinin konfigurasiyasını vermişlər. Bu filosoflar təkcə ideya, nəzəriyyə yaradıcıları deyil, həm də müəllim idilər. “Əgər

dünyaya fəlsəfə müəllimləri axtarsaq, onları Platon və Aristoteldə tapa bilərik” aforizmi də antik filosofların müəllimlik qabiliyyətini ifadə edir. Bu mənada qədim yunan fəlsəfə məktəbinin dahi nümayəndələrindən biri olan Aristotelin müəllim haqqında fikirləri maraqlıdır. O özünün “Afina siyasəti” əsərində qeyd edirdi: “Afina müəllimləri təntənəli mərasimlərdə seçilirdilər. Bu müəllimlər gəncləri fiziki cəhətdən möhkəm hazırlamalı və əxlaqi cəhətdən kamilləşdirərək

onlarda sinfi borca sədaqət, intizamlılıq, dövləti idarə etməyə hazırlıq kimi keyfiyyətlər formalaşdırmalı idilər. Müəllim-tərbiyəçi vəzifəsinə seçilənlər dövlətin taleyinin onlara tapşırılması üçün fəxr edirdilər ki, dövlətin taleyi onlardan asılıdır” [6, s.152].

Peşələr içərisində öz mahiyyətinə görə ən dəyərli və ilk peşələrdən olan müəllimlik peşəsi məzmunca zəngin və rəngarəngdir. Vaxtilə müxtəlif dövrlərdə müəllimə verilən təriflər formaca müxtəlif olsa belə, onların hamısı müəllimliyin məzmununu ehtiva etmiş, həqiqi müəllimin psixi-pedaqoji portretini cızmışlar. Azərbaycan professional musiqisinin banisi Ü.Hacıbəylinin müəllim haqqında dedikləri müasir dövrümüzə səsləşir: “Müəllimlik vəzifəsi çox çətin və məsuliyyətli bir vəzifədir. Hər adam onun öhdəsindən gələ bilməz və hər bir adama müəllim deyib, uşaqları ona tapşırmaq böyük xətdir. Yalnız bir təlimdən başqa uşaqların tərbiyəsi dəxi müəllimin öhdəsindədir. Uşaq dəxi qabili-tərbiyə bir şey olduğuna görə onu nə tövr tərbiyə etsən, o cür də adam çıxar. Tərbiyə işində cüzi bir səhlənkarlıq uşağın gələcəyini pozub, evini yıxar... Bu ağır sənətə qədəm qoyan müəllim, əfəndi bunların hamısını əvvəlcə mülahizəyə almalıdır” [4, s.128-129]. Beləliklə deyə bilərik ki, müəllim təlim-tərbiyə prosesinin məzmun daşıyıcısı, bu prosesin təşkilatçısı olmaqla, tədris prosesinin keyfiyyət baxımından necə qurulmasına cavabdeh olan şəxs kimi qiymətləndirilməlidir. Bu zaman onun pedaqoji qabiliyyətləri, şəxsi keyfiyyətləri əsaslı rol oynayır və bu təsnifatda gender bacarıqları müasir dövrün pedaqoji tələbatı kimi qarşıya çıxır.

Yeniləşən və müasir informasiyalı cəmiyyətdə müəllim özü də yeniləşməli, cəmiyyətin təhsillə bağlı tələblərinə uyğunlaşa bilməlidir. Müasir təlim texnologiyalarından optimal istifadə təhsildə yeni paradigmalara yaranması, şəxsiyyət-yönümlü və nəticəyönümlü təhsilin inkişafı, dünya təhsil standartlarına uyğunlaşma, dünyada gedən qloballaşma prosesinin təhsilə təsiri, yeni pedaqoji təfəkkürə malik, səriştəli, peşəkar müəllimlərə tələbatla şərtlənir. Bu gün müəllim modelinin formalaşması yeni baxışlar sistemi ilə klassik nəzəriyyələrin sintezinə əsaslanır. Son illərdə pedaqoji lüğətə daxil olan “müasir müəllim”, “müasir təlim metodları”, “müasir dərs” ifadələri pedaqoji terminlər sisteminə daxil olmuş, bir çox tədqiqatlarda tez-tez, hətta lazım gəlmədikdə belə işlədilir. Bir çox hallarda “müasirlik” adı altında hər hansı problemin həlli yolları deyil, ona ancaq elmi don geydirilməsi məqsədi güdülür. Bu xüsusda M.İlyasov yazır: “Elə bir hal yaranmışdır ki, tədqiqatda əgər “müasir” sözü işlədilsə, deməli, hər şey yaxşıdır, tədqiqat müasir problemə həsr olunmuşdur. Yox, əgər belə bir ifadə yoxdursa, deməli, problem yeni deyil, fikirlər aktualıq kəsb etmir” [5, s.202]. M.İlyasovun fikirləri ilə tam razılaşmaq olar, çünki bir çox gənc tədqiqatçılar araşdırdıqları problemin adına müasirlik kontekstində yanaşsalar belə, aparılan tədqiqatların məzmununda bunu görmək olmur. Onun bu yanaşmasını “müasir müəllim” ifadəsinə də aid etmək olar. Bu gün elmi-pedaqoji ictimaiyyəti bu sual daha çox düşündürür: “*Müasir müəllim necə olmalıdır?*” Bu suala yalnız müasir zaman müstəvisində cavab vermək düzgün olmazdı, çünki hələ yuxarıda müəllim şəxsiyyətinə və peşəsinə klassik pedaqoji yanaşmaları diqqətə çatdırdıq. Bura L.Tolstoyun sözlərini əlavə etmək müasirlik baxımından da yerinə düşər: “Əgər müəllim yalnız işini sevirsə, o, yaxşı müəllim olacaqdır. Əgər müəllim ata-anası kimi yalnız uşaqları sevirsə, o, əvvəlkindən də yaxşı müəllim olacaqdır. Əgər müəllim həm peşəsini, həm də şagirdləri sevirsə, o müəllim əsl müəllimdir”.

Müasir müəllim öz pedaqoji fəaliyyətində pedaqoji qabiliyyətləri sintez şəklində realizə etməlidir. Bu qabiliyyətlərə didaktik, şəxsi, təşkilatçılıq, kommunikativ, perseptiv qabiliyyəti, suqgestiv qabiliyyətlər, diqqəti paylaya bilmək bacarığı və müəllimin aktyorluq məharəti daxildir. Bu qabiliyyətlər akademik qabiliyyətlə üzvi şəkildə birləşdikdə müəllim əməyi daha səmərəli və maraqlı olur. Çünki müasir təhsil standartları, təhsilin məzmunu müəllimdən zamanla həm elmi, həm pedaqoji, həm də sosial istiqamətdə ayaqlaşmanı tələb edir. Müasir müəllim sürətli informasiya cəmiyyətində yaradıcı, məntiqi, tənqidi təfəkkürə malik, mobil, çevik təhsilverən olmalıdır və bu keyfiyyətlərin pedaqoji kadrlara aşılınması vəzifə kimi qarşıya qoyulur. “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı

üzrə Dövlət Strategiyası” (2013) bu prioritetləri dəqiq ifadə edir: “Müəllim amili təhsilalanın öyrənilməsi və inkişafı nailiyyətlərinin monitorinqi prosesində həlledici rol oynayır. Təhsilalanın savadlı və səriştəli şəxs kimi formalaşmasında müəllimin təsiri onun akademik bacarıqlarından, tədris təcrübəsindən və peşəkarlıq səviyyəsindən çox asılıdır. Müəllimin bu keyfiyyətləri ilə təhsilalanların nailiyyətləri arasında sıx korrelyasiya mövcuddur” [1]. M.İlyasovun təbircə desək, “akademik bacarıqlar”, yəni müəllimin akademik səviyyəsi, müəllimin malik olduğu və uzun illər ərzində qazanılmış “tədris təcrübəsi”, pedaqoji prosesdə ən çətin və problemli vəziyyətdən baş çıxartmağa imkan verən “peşəkarlıq səviyyəsi”, yəni müəllimin malik olduğu pedaqoji ustalığ müasir müəllim modelinin aparıcı tərəflərini xarakterizə edir [5].

Müasir müəllimin vəzifələri nədən ibarətdir? Bu sual bütün tarixi dövrlərdə cəmiyyətin təhsillə bağlı problemlərinin həllində açar rollardan birini oynamışdır. Müəllimin əsas vəzifəsi təlim prosesini idarə etməklə bərabər, gənc nəsə təhsil vermək, onu tərbiyə etmək və inkişaf etdirmək, əsl vətəndaş kimi formalaşdırmaqdan ibarətdir. Bu baxımdan müəllimləri “menecer” (ingiliscə, “idarə etmək”, “rəhbərlik etmək” deməkdir) kimi xarakterizə etmək olar. Çünki o, bütövlükdə pedaqoji prosesə, onun inkişaf dinamikasına rəhbərlik edir. Məhz bu amilə görə bir sıra xarici ölkələrdə və son dövrlərdə ölkəmizdə də pedaqoq-müəllimləri “pedaqoji menecer” adlandırırlar. Bu gün təhsildə “fasilitator” və “mentor” terminlərinə də tez-tez rast gəlirik və bu terminlər müasir müəllimin pedaqoji fəaliyyətinin əsas istiqamətlərini ehtiva edir. **Müəllim-fasilitator** bələdçi rolunu həyata keçirir, öz şagirdlərinə məqsədə çatmaq üçün yol göstərir, dəstək verir, təlim üçün əlverişli psixoloji-pedaqoji mühit yaradır. Belə şəraitdə təlim prosesində şəxsiyyətlərarası münasibətlər müəllim-şagird, şagird-şagird sxemi əsasında qurulur. **Müəllim-mentor** nəzəriyyə ilə təcrübə arasında əlaqə yaratmaqla, müəyyən peşənin sirlərini şagirdlərinə öyrədir. O, həm də şagirdlərinin daxili potensialını reallaşdırmaq, inkişaf etdirmək, akademik və karyera istiqamətində dəstək vermək, ümumiyyətlə, insan potensialını formalaşdırmağı həyata keçirir.

Zamanla cəmiyyətdə baş verən sosial-siyasi və pedaqoji transformasiya təhsilə də ciddi təsir göstərir. Dinamikliyi ilə səciyyələnən təlim-tərbiyə prosesinə yeni yanaşmalar burada müasir konsepsiyaların və elmi istiqamətlərin yaranmasını zəruri edir və belə elmi istiqamətlərdən biri olan təhsildə gender yanaşması cəmiyyətin demokratik dəyəri kimi ortaya çıxır. Cinsindən asılı olmayaraq insan azadlıqlarını təbliğ və təşviq edən gender təhsili cəmiyyətdə cinslərarası sosial-hüquqi bərabərliyə istinad edir. Onun əsasında sosial ədalət durur. Bu amil tədqiqatçı alim R.S.Mirzəzadənin gender elminə verdiyi tərifdə də öz əksini tapmışdır: Gender əsası ədalət prinsipinə söykənən, XX əsrin ortalarında yaranmış yeni nəzəriyyədir və insanlığın elmi, mədəni təsəvvürlərinin geniş spektrini birləşdirən, müasir dərkətmə istiqamətli yeni dünya görüşün fundamenti, cinslərin solumda rolunu təzədən tədqiq və təyin edən elmdir [7, s.48].

Müasir təhsil sistemində, ümumiyyətlə, ölkəmizdə gedən demokratikləşmə və humanistləşdirmə prosesləri müəllim hazırlığında şəxsi və peşə maraqlarını prioritet məsələ kimi aktuallaşdırır. Gender pedaqogikasında aparılan tədqiqatlar onu deməyə əsas verir ki, pedaqogika bir çox illər ərzində ənənəvi patriarxal yanaşmaya əsaslanmış, insanın cinsinin onun həyatında və fəaliyyətində oynadığı əsaslı rol bu vaxta qədər pedaqogikada elmi şəkildə az tədqiq edilmişdir. Müasir şəraitdə cinsi fərqləri nəzərə almayan elm az səmərəli sayılmaqla, ancaq orta səviyyəli müəllim hazırlanmasını nəzərdə tutur və bu da onu deməyə əsas verir ki, təlim prosesində təhsilalanların təkə intellektual və sosial statusları yox, həm də cinsi mənsubiyyəti nəzərə alınmalıdır. “Belə ki, XXI əsrin paradigmalardan biri olan genderə əsaslanan yanaşma təlim-tərbiyə prosesinə münasibəti dəyişir. Belə yanaşma təlim prosesində oğlan və qızların qavramasında, tələbatlarında və maraqlarında cinsi fərqləri nəzərə almağı və buna uyğun tədris materialının seçilməsilə bərabər, ünsiyyət üslubuna da fikir verməyi zəruri edir” [8, s.31-32].

Tədris prosesində şagirdlərə gender identikliyinə əsasən yanaşma müəllimdən xüsusi bacarıq tələb edir və bu da cinslərin şüur, psixika və beynin koqnitiv fəaliyyəti baxımından əsaslı fərqlərin olduğunu ortaya qoyur. Gender iden-

tikliyində dərkətmə kişilik və qadınlığın mədəni təyinatında öz əksini tapır. Bunu şagird və tələbələrə aparılan fəal və interaktiv dərslərdə də görmək olar. Belə ki, diskussiya zamanı oğlanlar beynin sol yarımkürəciyinin fəaliyyəti ilə işə düşən məntiqə əsaslanırlar da, sonra emosional gərginlik olmadan sağ yarımkürəciyə bu prosesi qoşulur. Qızlar isə emosional hisslərin vasitəsilə hər iki yarımkürəni əlaqəli şəkildə işə salır və beləliklə də hər iki yarımkürə beynin digər funksiyaları ilə bərabər eyni vaxtda fəaliyyətə başlayır. Bunu oğlan və qızların həm təlim, həm də təlimdən kənar prosesdə ətrafdakılar ilə münasibətlərində də hiss etmək olar: qızların ünsiyyəti daha çox əməkdaşlıq münasibətlərinə əsaslandığı halda, oğlanlar qarşı cinslə ünsiyyətdə “məmur-ışçı” modelinə üstünlük verirlər.

Müasir müəllim modelində müəllimin gender bacarıqlarının pedaqoji qabiliyyətlərə daxil edilməsi zamanın tələbi kimi ortaya çıxır. Bəs gender bacarıqlarına hansı komponentlər daxildir və o özündə nəyi ifadə edir? Təhsil prosesinin müasir tendensiyləri təlim-tərbiyə prosesində demokratiya və humanizm şəraitinin yaradılmasını və təhsilalan-təhsilverən arasındakı münasibətlərin gender baxımından tənzimlənməsini tələb edir. Demokratik və humanist dünyagörüşə malik olan müəllim hər bir təhsilalanın fərdi gender xüsusiyyətlərini nəzərə almalı və ünsiyyətdə olduğu hər bir fərdi duymalıdır. Bunu pedaqogikada gender yanaşmasını tədqiq edən alimlərin əsərlərində də görmək olar və onların gəldikləri yekdil fikrə görə, təhsil müəssisələrində gender yanaşmasının əsas məqsədi cinsindən asılı olmayaraq yetişən gənc nəslin şəxsiyyətinin formalaşmasına təsir göstərən gender stereotiplərinin aradan qaldırılmasıdır. S.N.Nadolinskaya vurğulayır ki, “məktəbdə gender yanaşmasının tətbiqi cinslər arasında tərəfmüqabillik və əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişafına müsbət təsir göstərir və onları tolerant ruhda tərbiyə edir” [10, s.65].

Nadolinskanın fikrincə, “iş onda deyil ki, müxtəlif cinslərin nümayəndələri tərbiyəçi tərəfindən diferensiallaşdırılmış yanaşmaya ehtiyac duyurlar, yəni onlar dəyişən gender stereotiplərinin mürəkkəb dünyası ilə toqquşma məcburiyyətində qalır ki, bunlar da insanın şəxsi istək və meyilləri ilə ziddiyyət təşkil edir. Stereotiplərin məzmununu izah etmək, onların dəyiş-

kənliyini və sosial şərtliyini göstərmək – təhsildə gender yanaşmasının məqsədi belədir” [10, s.89]. L.V.Ştilyovaya görə “təhsildə gender yanaşmasının səmərəli tətbiqi üçün tələbələrin gender identikliyinə formalaşmasına təsir göstərən pedaqoji aləmin, gender sosiallaşması üçün əhəmiyyəti olan ali məktəb işinin formalarının öyrənilməsi vacibdir və bunun üçün pedaqoji heyəti hazırlamaq lazımdır” [11, s.89].

Pedaqoji prosesdə gender yanaşması təcrübəsinin realizə edilməsində müəllimin gender bacarıqları əhəmiyyətli rola malikdir. Müəllimin gender bacarıqları onun gender problemi ilə bağlı məsələləri pedaqoji cəhətdən düzgün izah edib gənc nəslə aşılmasında, öz şəxsi nümunəsində gender tolerantlığını nümayiş etdirməsində üzə çıxır. A.N.Kamenskayanın fikrinə əsaslanaraq “pedaqoqun gender bacarıqları üç istiqaməti özündə birləşdirir: pedaqoji fəaliyyətdə gender bacarıqları, pedaqoji ünsiyyətdə gender bacarıqları və şəxsi gender bacarıqları” [9, s.269].

A.N.Kamenskayanın fikrinə əsasən, “gender tərbiyəsinin modeli dörd mərhələdə həyata keçirilə bilər: məktəbəqədər yaşlıların, məktəblilərin, tələbə və böyüklərin gender tərbiyəsi” [9, s.272]. Monoqrafiyada qeyd etdiyim kimi, “pedaqoji fəaliyyətdə gender bacarıqlarına daxildir: tərbiyə olunanların gender aspektindən psixoloji və yaş xüsusiyyətlərini bilmək, onların gender özünüdərkinə orta və ali məktəb proqramının və dərslərinin təsiri haqqında biliklərə malik olmaq, pedaqoji bacarıqlar, gənclərə gender dəyərlərinin aşılınması prosesində səmərəliliyi artırmaq üçün zəruri tədris materialını düzgün seçmək, onu qruplaşdırmaq, proqnozlaşdırmaq, gizli gender imkanlarını üzə çıxarmaq...” [8, s.86].

Pedaqoji ünsiyyətdə gender bacarıqları bu komponentləri birləşdirir: təhsilalanların gender xüsusiyyətlərini, gender identikliyinə və gender baxımından mövqeyini nəzərə almaq bacarığı, onların şəxsi fikirlərinə tolerant münasibət, təhsildə bu gün də öz mövcudluğunu müəyyən qədər saxlayan gender stereotiplərinə qarşı mübarizə aparmaq.

Şəxsi gender bacarıqlarına daxil olan komponentlər: geniş gender dünyagörüşünə malik olmaq, özünün və təhsilalanların gender fərdliyini öyrənmək və inkişaf etdirmək, onlarda hər iki cinsə qarşı tolerant münasibət aşılamaq.

Müəllimlərinin gənc nəsə gender dəyərlərini aşılmasında onun uşaq və gənclərin gender xüsusiyyətlərini öyrənməsi ilə yanaşı, özünün də gender fərdiliyini müəyyən etməsi üçün özünü diaqnozlaşdırmanı daha yaxşı bilməsi lazımdır. Gender bacarıqlarını mənimsəmiş pedaqoq dərsin gedişində qrupun gender tərkibini, cinslərin psixofizioloji xarakteristikasını (*hafizə, qavrama, riyazi və nitq qabiliyyətlərini, hislərini, utancaqlığını, maraqlarını, özünüqiymətləndirməni, özünənəzarəti, daxili motivasiyanı, ünsiyyət üslubunu*), hər bir təhsiləlanın fərdi gender səviyyəsini nəzərə almalıdır. Bu, həm də gənc nəsəlin gender baxımından inkişafını stimullaşdırmaq məqsədi ilə ona öz qabiliyyətlərini, yaradıcı potensialını, gender unikallığını üzə çıxartmaqda yardım edə bilər. Fikrimcə, təlim-tərbiyə prosesində bu xüsusiyyətlər diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır: təlim prosesində oğlan tələbələrin yüksək axtarıcılıq fəallığı, riyazi düşüncəsinin daha çox dominant olmasının nəzərə alınması; təlim prosesində qızların ətrafdakılar ilə ünsiyyət maraqları, nitq qabiliyyətləri nəzərə alınmaqla, onları daha müstəqil olmağa yönləndirmək lazımdır.

Oğlan və qız tələbələrin davranışlarının müşahidəsindən və təhlilindən belə nəticəyə gəlmək olar:

- *Onların psixoloji və fəaliyyət cəhətdən fərqli olması: oğlanlar daha çox səs-küy salırlar. Ancaq bu o demək deyil ki, onların nöqsanları daha çox olur, əslində qızların gizli xarakterdə olan "nəzərə çarpmayan, sakit" nöqsanları daha çox olur.*

- *Oğlanlarla hər hansı bir qarşıdurma və ya konflikt zamanı qızlar özlərindən böyüklərə şikayət etməyə daha çox meyillidirlər ki, bu da onların daha çox "zərərçəkən tərəf" kimi qəbul edilməsinə şərait yaradır. Bunu gender aspektindən səhv hesab etmək olar. "Oğlanlar qızlara nisbətən daha hərəkətli olduqlarından onlar dərslərdə daha çox nizam-intizamı pozan, dərslər arası tənəffüslərdə səs salan tərəf kimi qəbul edirlər" [8, s.83].*

Gender bacarıqlarına malik müəllim dərş prosesində oğlan və qızların fəaliyyətlərinin qiymətləndirilməsindəki fərqləri gender süzgəcindən keçirtməlidir və onların bu sahədə cinsi-rol xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır. Belə ki, oğlan-

larda qızlara nisbətən axtarıcılıq qabiliyyəti daha yüksək olur, onlar yeni ideyalarla çıxış edirlər. Ancaq bu ideyaların reallaşdırılmasında qızlar qədər dəqiq və səliqəli ola bilmirlər. Bunu hər iki professorun – Ə.S.Bayramov və Ə.Ə.Əlizadənin fikirləri də təsdiq edir: "Qızlar oğlanlara nisbətən daha tez sözə baxır, tapşırılmış iş üçün məsuliyyət hiss edir və adətən, onu həvəslə yerinə yetirməyə çalışırlar" [2, s.412]. Qiymətləndirmədə müəllim tərəfindən verilən qiymət bir çox hallarda subyektiv xarakter daşıyır və müəllimin gender dünyagörüşünün hansı səviyyədə olmasından asılıdır. Burada cinslər arasındakı obrazlı və intuitiv qavramadakı fərqlərin nəzərə alınması vacibdir. "Oğlana təsir etmək üçün onun maraqlarını nəzərə almaq, ona verilən tələbləri məntiqi surətdə əsaslandırmağı bacarmaq zəruridir. Qızlara təsir etmək üçün isə hislər vasitəsilə təsir etmək lazımdır" [2, s.411].

Müasir müəllim modelinin formalaşmasında müəllimin gender bacarıqlarını elmi əsaslarla mənimsəməsi, gender yanaşmasının elmi-nəzəri konsepsiyasına dərindən bələd olması pedaqoji zərurət kimi dəyərləndirilir. Bunun üçün müəllim gender təhsilinin prinsip və metodlarını, vasitələrini mənimsəməli, dərşin daha səmərəli olması üçün onlardan yerində istifadə etməlidir. Pedaqogikada gender yanaşması yeni istiqamət olduğu üçün onun nəzəri əsaslarının təsnifatının verilməsi zəruridir və bura daxil olan qanunauyğunluqlar aşağıdakılardır:

- 1. Qrupun tərkibinin tarazlığı** qanunauyğunluğu (gender tarazlığı prinsipindən irəli gəlir). Bu qanunauyğunluğa görə, hər bir qrup daxilində cinslərarası tarazlıq gözlənilməlidir, əks təqdirdə cinslərin birinin dominantlığı şəraitində digərinin gender xüsusiyyətləri kölgədə qalacaqdır.

- 2. Gender identikliyinə formalaşması qanunauyğunluğu.** İnsanın kişi və ya qadın qrupuna mənsubiyyətini xarakterizə edən bu qanunauyğunluğa görə əgər oğlan və qızlarda gender idealları formalaşıbsa, bu, hər iki cinsin nümayəndələrinin adekvat qiymətləndirilməsinə və cinslərarası mədəniyyətə dəlalət edir [3, s.61].

- 3. Müəllim (pedaqoq) tərkibinin gender bərabərliyi** qanunauyğunluğu. Bu qanunauyğunluq müasir məktəblərdə təəssüf ki, hökm sürən gender disbalansını ifadə etməklə bərabər, onun

həllinə yönəlmişdir. Bu xüsusda qeyd etdiyim kimi, “təəssüf ki, bu qanunauyğunluq ancaq ali təhsil səviyyəsində müəyyən qədər reallaşa bilər, çünki orta təhsil müəssisələrində kişi müəllim-pedaqoq, demək olar ki, qalmamışdır. Bu qanunauyğunluğun geniş tətbiqi uşaqlarda gender özünüdərk etməsinin formalaşmasına, müsbət gender təcrübəsinin qazanılmasına, gender davranış modelləri haqqında biliklərin genişlənməsinə, cinslərarası münasibətlərin qarşılıqlı hörmət və ehtiramın əsasında qurulmasına şərait yarada bilər” [8, s.42-43].

4. Eqlitarizm prinsipinə əsaslanan gender davranış modelinin formalaşması qanunauyğunluğu tərbiyə prosesində qadın və kişi davranışında eqlitar mövqeyin nəzərə alınmasını və hər iki cins üçün eyni münbit şəraitin yaradılmasını nəzərdə tutur.

5. Əsasını gender identikliyi prinsipindən götürən gender xarakterinin formalaşması qanunauyğunluğu qrup daxilində oğlanlarda kişilik xüsusiyyətlərinin, qızlarda isə qadınlıq xüsusiyyətlərinin formalaşmasını ehtiva edir.

Gender bacarıqlarının formalaşmasında nəzərə alınması vacib olan komponentlərdən biri gender pedaqogikasının prinsipləridir və onları belə qruplaşdırmaq daha məqsədəuyğundur:

1. Yalnız gender xüsusiyyətlərini deyil, eyni zamanda insanın sosial inkişafına təkan verən ümumi prinsiplər: *təbiətə müvafiqlik prinsipi, mədəniyyətə müvafiqlik prinsipi, fərdi yanaşma prinsipi, dəyər çalarlı istiqamət prinsipi, özünü-aktuallaşdırma prinsipi, seçmək prinsipi, yaradıcılıq və uğur prinsipi, inam və dəstək prinsipi.*

2. Ancaq gender yanaşmasını özündə ehtiva edən prinsiplər: *eqlitarizm prinsipi, gender identikliyinə formalaşması prinsipi, gender təfərrüatı prinsipi, mühiti nəzərə alma prinsipi.*

Müəllimin gender bacarıqlarına hansı səviyyədə malik olmasını müəyyən edən komponentlərdən biri də onun dərs prosesində hansı metodlardan istifadə etməsidir. Bu metodlara *dialog metodu; konkret gender situasiyalarının analizi və gender problemlərinin qrup halında diskussiya yolu ilə təhlili; oyun metodları (gender oyunları); pedaqoji dəstək; seçim vəziyyətinin yaradılması metodu* daxildir.

Nəticə. Son olaraq demək olar ki, müasir müəllim modelində yeni pedaqoji yanaşmalar müasir elmi istiqamətlərdən biri olan gender bacarıqlarının digər pedaqoji qabiliyyətlərlə sintezini irəli sürür. Gender bacarıqları müəllimin həm təlim, həm də tərbiyə prosesində daha yaxşı nəticələr əldə etməsinə şərait yaradır və hər iki cins üçün təlim imkanlarının reallaşdırılmasını şərtləndirir. Pedaqoji prosesin əsas simalarından biri olan müəllim cəmiyyətin təhsil sistemi qarşısında qoyduğu sosial sifarişlərin həyata keçirilməsində fəal rolə malikdir. Təhsil vasitəsilə hər iki cinsin özünü reallaşdırmasının gələcək perspektivlərinin konturları müasir müəllimin fəaliyyətində əsas prioritetlərindən biri kimi ortaya çıxır. Demokratik cəmiyyətin əsas göstəricilərindən biri olan gender bərabərliyi, gələcək nəsilləri tərbiyə edən müəllimlərin bu dəyər ruhunda fəaliyyətini aktuallaşdırır. Müasir müəllim gender bacarıqları ilə bərabər, gender mədəniyyətinin daşıyıcısı kimi şagirdlərinə nümunə rolunu oynayır. Onu da qeyd etmək ki, məqalədə irəli sürülən ideyalar pedaqogika elminin məzmununu müasirlik baxımından daha da zənginləşdirə bilər. Eyni zamanda dərs prosesində genderlə bağlı problemlərin həllində, müəllimlərin gender bacarıqlarını mənimsəmələrinə kömək edə bilər.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. Bakı, 2013.
2. Bayramov Ə.S., Əlizadə Ə.Ə. Psixologiya. Bakı, “Çinar-çap” nəşriyyatı, 2006.
3. Gender terminlərinin izahlı lüğəti (tərtib edən və redaktoru R.İbrahimbəyova). Bakı, “Bakı Universiteti” nəşriyyatı, 2005.
4. Hacıbəyov Ü. Seçilmiş əsərləri. Bakı, “Yazıçı” nəşriyyatı, 1985.
5. İlyasov M. Müasir təhsil: Ənənədən innovasiyaya. Bakı, “Elm və təhsil” nəşriyyatı, 2021.
6. İbrahimov F., Hüseynzadə R. Pedaqogika (dərs vəsaiti). 2 cildə, I cild. Bakı, “Mütərcim” nəşriyyatı, 2013.
7. Mirzəzadə R. Gender: cəmiyyət, insan hüququ, siyasət (tarixi, fəlsəfi və siyasi-hüquqi istiqamətlər). Bakı, “Adiloğlu” nəşriyyatı, 2003, 419 s.

8. Mollayeva E. Pedaqoji kadr hazırlığının gender aspektləri. Bakı, "Elm və təhsil" nəşriyyatı, 2021.

9. Каменская А.Н. Гендерный подход в педагогике. (дисс... док. пед. наук). Ростов-на-Дону, 2006.

10. Надолинская Л.М. Влияния гендерных стереотипов на воспитание и образования. Педагогика, 2004, №5, с.30-35.

11. Штылева Л.В. Становление гендерного подхода в высшем педагогическом образовании общества. Педагогика, Москва, 1998, с.227-234.

E.Mollayeva

The modern teacher model: an attitude at the level of the synthesis of the traditional and the new approach to pedagogical abilities

Abstract

In the article, a new approach to the teacher's pedagogical abilities in the science of modern pedagogy - the pedagogical importance of including gender skills among these abilities was widely analyzed, as well as the components and levels of gender skills, the research of methods, principles and tools necessary for teachers in this direction, a new scientific field in the modern teacher model approaches related to gender studies have been reflected. In the research work, the rich and varied content of the teaching pro-

fession, which is the most valuable and one of the first professions among the professions, has been widely analyzed, and the appreciation given to this profession in various historical formations once again confirms its pedagogical importance.

Э.Моллаева

Модель современного учителя: отношение на уровне синтеза традиционного и нового подхода к педагогическим способностям

Аннотация

В статье широко трактуется новый в современной педагогической науке подход к педагогическим способностям учителя - педагогическая значимость включения в число этих способностей гендерных умений. А также здесь компоненты и уровни гендерных навыков, исследование методов, принципов и инструментов, необходимых учителям в этом направлении, подходы, связанные с гендерными исследованиями, которые являются новым научным полем в модели современного учителя. В статье широко проанализировано богатое и разнообразное содержание профессии учителя, которая является наиболее ценной и одной из первых профессий среди профессий, а оценка, данная этой профессии в различных исторических формациях, еще раз подтверждает ее педагогическую значимость и важность.